

FÂTİHA

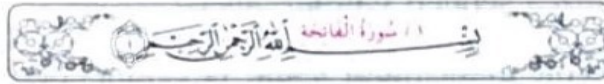
Tevhit inancının kapısı!

Mekke döneminde vahyedilen, âdetâ Kur'an'ın açılışı ve özeti niteliğinde olan bu sûrede, tevhidin temel gerekçesi açıkça ortaya konmakta; yaratıcı, nimet verici, dünya ve âhiretin yegâne hükümranı olan Allah'a, doğrudan / vasıtasız kulluk (ibadet) edilmesi gerektiği ifade edilerek, **hiçbir nesneye kutsallık, hiçbir insana beşer üstü bir kudret** ve nitelik atfedilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Sûrenin nâzil olduğu dönemde, Kur'an'ın ilk muhatapları olan Mekke müşriklerinin, Allah nezdinde üstün değer sahibi olduğunu düşündükleri bazı kişi ve nesnelere, O'nunla aralarında vasıta kıldıkları dikkate alındığında, "Fâtiha"nın, tevhit inancının âdetâ bir beyannâmesi olduğu ortaya çıkar.

Birçok isimle anılan sûre hakkında Hz. Peygamber'in övgü dolu ifadeleri vardır.

Yedi âyetten oluşmaktadır.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ۝

1. Cüz
1. Süre
Fâtiha 1-4

1. Rahmetiyle sayısız nimetler ihsan eden ve kulluk edilmeye lâayık yegâne mâbut olan Allah'ın yardımıyla!¹

2-4. Allah bütün varlıkların yegâne yaratıcısı ve sahibidir.² O, insanlara sayısız nimetler ihsan etmiştir;³ dünyada ve âhirette O'ndan başka yardım istenecek kudret olmadığı gibi⁴, O'ndan başka yardım edebilecek güç de yoktur. Kulluk edilmeye lâayık yegâne mâbut O'dur.⁵ O halde O'nun nimetlerine şükrediniz⁶ ve sadece O'na kulluk ediniz.

1 Bismelenin başındaki "bâ" harfî, istiâne (yardım istemek) anlamı verir (bk. Taberî). Ayrıca burada lafzan söylenmemiş olmakla beraber takdir edilen fiilin (قرأ أو ابدأ "okurum, başlanm"), o fiile taalluk eden isimden sonra gelmesi de, Allah lafzına vurgu ifade eder ve müşriklerin her işe başlarken kendi ilâhlarının adlarını zikretmelerine cevap teşkil eder (bk. Taberî, Zemahşerî).

2 Rab kelimesi Kur'an'da Allah'ın yaratıcılığını ve mâlik oluşunu vurgulamak üzere kullanılır (bk. Taberî).

3 Rahmân kelimesi, insanlar için kullanıldığında şefkat ve merhamet gibi duygusal bir içeriğe sahip olsa da, Allah için kullanıldığında, O'nun sonsuz ikram ve lutuf sahibi olması anlamına gelir (bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rhm" md.; Râzî). Aynı kökten türeyen rahmân ve rahîm isimleri bazı âlimlere göre aynı anlama gelirken (bk. Taberî), bazı âlimlere göre de rahmân yaratma nimetine, rahîm yaşatma ve diğer nimetlere işaret eder (bk. İbn Acîbe, *el-Bahrü'l-medîd*).

4 bk. Taberî, Zemahşerî.

5 Hamd "şükretmek" anlamına gelmekle beraber sadece "şükürler olsun" gibi bir ifadeye hasredilmesi de doğru değildir. Âlimler bunun hem sözlü hem de fiilî şükür olması gerektiğini vurgulamışlardır ki kulun Allah'a fiilî olarak şükretmesi demek, öncelikle O'na kulluk etmesi, başka şeyleri O'na ortak koşmaması demektir. Nitekim Endülüslü müfessirlerden İbn Atıyye ve İbn Cüzey, "الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ" ifadesinin kelime-i tevhitten daha güçlü bir şekilde tevhit vurgusu taşıdığını ifade etmişlerdir (bk. İbn Atıyye, *el-Muharrar*, İbn Cüzey, *et-Teshîl*).

6 Taberî.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾ إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ
الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

5. (Ey müminler! Size bu nimetleri ihsan eden rabbinize şöyle dua ediniz):⁷ Rabbimiz! Sadece sana kulluk eder,⁸ müşrikler gibi başka varlıklardan medet ummayıp yalnızca senden yardım⁹ dileriz.¹⁰

6-7. Bizleri tevhit inancından sapıp peygamberlere düşmanlık ederek ilâhî rahmetten mahrum kalan ve cezaya müstehak olanların¹¹ durumuna düşmekten muhafaza eyle! Dünyada ve âhirette ilâhî rahmete ve cennet nimetine nâil olan mesut kullardan olabilmek için daima tevhit yolunda sebat etmeye muvaffak kıl.¹²

7 Mâtürîdî'nin şu ifadeleri buradaki dua cümlelerinin müminlere bir emir olduğunu, onlardan bu şekilde dua etmelerinin istendiğini göstermektedir: "Bu âyetin başında, gizli bir emir fiili bulunmaktadır ki bu fiil de 'de, söyle' anlamına gelen 'kul' (قُل) fiilidir."

8 Râzî bu âyette geçen "Sadece sana kulluk ederiz" ifadesinin, "lâ ilâhe illallah" ile aynı mânada olduğunu ifade etmiştir. Nitekim İbn Abbas, Kur'an'da ibadet (kulluk) kelimesinin her geçtiği yerde "tevhit" anlamına geldiğini söylemiştir (bk. Mâtürîdî).

9 Burada söz konusu olan yardım (istiâne), insanların dünyevî konularda yardımlaşmaları değildir. Kur'an, müminlerin hayırlı işlerde yardımlaşmalarını emretmektedir (bk. Mâide 5/2). Buradaki yardım isteme (istiâne), kişinin herhangi bir varlığa kutsallık atfederek âhirette onun kendisine yardımcı olacağını düşünmesi yani şirk koşmasıdır.

10 Buradan itibaren sûrenin sonuna kadar olan âyetler, dua anlamı içerdikleri için iki türlü anlaşılabilirler. Ya Allah kullarına böyle dua etmelerini, dolayısıyla böyle inanıp böyle davranmalarını söylemektedir ya da haber cümlesi şeklinde emir cümlesi kullanmaktadır. Nitekim En'âm sûresinin başında geçen "Hamd Allah'adır" cümlesinde Taberî, "Başka varlıklara değil, sadece ve sadece Allah'a hamd ediniz, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayınız" şeklinde izah yapmakta ve "Bu cümle haber kipinde olmakla beraber, emir anlamındadır" demektedir. Kendi cümlesi şöyledir: " وهذا كلام مخرجه مخرج الخبر يُنحى به " Fâtiha sûresinde ise cümledeki her bir unsuru tek tek açıklayan ve teknik izahlara giren Taberî, bu açıklamayı yapmamıştır. Ancak cümle aynıdır. Benzer şekilde Zemahşerî de bu ifadelerin Allah tarafından kullanıldığıyla söylendiğini belirtir.

11 Âyette geçen "ضَالِّينَ" ifadesinin "hıristiyanlara", "مَغْضُوبٍ عَلَيْهِمْ" ifadesinin ise "yahudilere" işaret ettiğini bildiren rivayetler vardır. Bizim verdiğimiz anlam bunu kapsayacak şekildedir. Muhtemelen Hz. Peygamber, Medine'de kendisine iman etmeyen yahudileri ve hıristiyanları bu ifadelerle nitelemiştir. Ancak bu ifadelerin Mekke'de vahyedildiğini düşündüğümüzde, Hz. Peygamber'in bu ifadesinin tefsir mahiyetinde bir izah olmaktan ziyade bir tür "iktibas" olduğunu düşünmek mümkündür. Zira neredeyse bütün müfessirler, bu sûrenin ilk âyetlerinin kelime-i tevhit kadar güçlü bir tevhit ilânı ve şirk tenkidi olduğunu beyan etmektedirler. Sûrenin bir bütün olarak nâzil olduğu da dikkate alınınca, ilk âyetlerinde tamamen şirk tenkidine yoğunlaşan kısa bir sûrenin sonunda konunun değiştiğini